

Görüş Yazısı

Yeni Afganistan'ın karşılaştığı güçlükler ve belirsizliklerin artırdığı göç krizi

Ufuk Tok^{1,*}

¹ Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye; ORCID: 0000-0002-6445-0540.

* İletişim: tokufuk60@gmail.com

Received: 16.06.2023; Accepted: 29.06.2023. DOI: <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.60>

Öz: ABD'nin 20 yıllık işgalini sonlandırarak 31 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan'dan çekilmesiyle ülke bütünüyle Taliban idaresine kalmıştır. Ancak bu sürecin sonunda Afganistan'da siyasi yönetimin, sosyal yaşantının ve ekonomik durumun ne olacağı ve bunun yanı sıra güvenlik ve adaletin nasıl tesis edileceği gibi bazı belirsizlikler ortaya çıkmıştır. 7 Eylül 2021 tarihinde Taliban'ın oluşturduğu Geçici Hükûmet, karşı karşıya kaldığı bu belirsizlikleri aşarken uluslararası alandaki beklentileri de karşılamak durumunda kalmıştır. Ancak Taliban idaresindeki Afganistan'ın çağdaş dünya ile entegrasyonunun hızlı olamayacağı da anlaşılmıştır. Bununla birlikte Afganistan'da uzun yıllar süren savaş nedeniyle Batıya doğru gerçekleşen düzensiz göç ve zamanla artan bu kitlesel hareketlerin Afganistan'da ortaya çıkan yeni belirsizliklerin düzensiz göçe etkisi de analize tabi tutulmuştur. Böylece Afganistan kaynaklı düzensiz göçün önlenabilir olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Afganistan, Taliban, Geçici Hükûmet, Düzensiz Göç

Migration crisis fueled by the challenges and uncertainties facing the new Afghanistan

Abstract: On August 31, 2021 after the US withdrew from Afghanistan by ending its 20-year occupation, the country was completely under the administration of the Taliban. However, at the end of this process, some uncertainties emerged such as what the political administration, social life and economic situation would be in Afghanistan, as well as how security and justice would be established. On September 7, 2021 the Interim Government, formed by the Taliban, had to meet the expectations in the international arena while overcoming these uncertainties. However, it has also been understood that the integration of Afghanistan under the Taliban administration with the rest of the world contemporary world will not be rapid. In addition, irregular migration to the west due to caused by the long-lasting war in Afghanistan, and the effect of these increasing mass movements over time, the new uncertainties that emerged in Afghanistan, on irregular migration were also analyzed. Thus, it has been tried to determine whether irregular migration originating from Afghanistan can be prevented.

Keywords: Afghanistan, Taliban, Interim Government, Irregular Migration

Giriş

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı George W. Bush'un "terörle mücadele" politikası kapsamında 7 Ekim 2001 tarihinde El Kaide ve Taliban'a karşı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) Koalisyon Güçleri'nin de katılımı ile Afganistan Savaşı başlatılmıştır. 2 Mayıs 2011 tarihinde Usame bin Ladin'in öldürülmesini takip eden süreçte ABD Başkanı Barack Obama, 22 Haziran 2011 tarihinde Taliban ile müzakerelerin başlatılması için girişimleri olduğunu açıklamıştır. Başkan Obama'nın aynı tarihlerde ABD askerlerini Afganistan'dan çekeceği yönündeki açıklamalarına rağmen müzakere girişimleri Afganistan Hükûmeti ve Taliban arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle başarısız olmuştur. Başkan Obama, 27 Mayıs 2014 tarihinde de Afganistan'daki ABD askerlerini çekeceğini açıklamış; ancak bu açıklamalar fayda sağlamamıştır. 2017 yılının başlarından itibaren, yani Donald Trump başkanlığı döneminde ABD, Taliban birliklerini vurmak suretiyle çatışmaları hızlandırmıştır.

ABD ile Taliban arasında 2018 yılının Eylül ayında başlayan ve 18 ay kadar süren müzakerelerin neticesinde, 29 Şubat 2020 tarihinde imzalanan

“Afganistan’a Barış Getirme Amacındaki Anlaşma” uyarınca ABD, 135 gün içinde Afganistan’daki askerlerinin sayısını 12 binden 8 bin 600’e indireceğini, hatta Taliban’ın anlaşmaya uyması halinde ülkedeki tüm yabancı askerlerin 14 ay içinde tamamen çekileceğini taahhüt etmiştir. Buna karşın Taliban ise Afganistan topraklarını ABD ve müttefiklerine tehdit oluşturabilecek El-Kaide ve benzeri örgütler tarafından kullanılmasına engel olmayı ve bu tür gruplara her türlü yardım ve yataklık etmekten kaçınmayı taahhüt etmiştir (Euronews 2020, Şubat 29).

2021 yılı itibarıyla ABD’de yaşanan yönetim değişikliği ile ABD’nin Afganistan siyasetinde bir değişiklik olup olmayacağı merak edilirken Donald Trump döneminde belirlenen çekilme takviminin değiştiği ve Afganistan’dan çekilmenin 1 Mayıs 2021 yerine 11 Eylül 2021 itibarıyla gerçekleşeceği duyurulmuştur. Ancak Taliban, 1 Mayıs 2021 tarihinin geçmesi halinde Afganistan’daki yabancı birliklere karşı saldırıların yeniden başlatılacağı tehdidinde bulunmuştur (Euronews 2021, Nisan 13). Nitekim 4 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla Taliban militanlarının ülkenin güneyindeki Helmand vilayetinden başlayarak pek çok vilayette Afganistan kuvvetlerine karşı saldırı başlatması ve çıkan çatışmaların 11 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla ülke geneline yayılması, ülkedeki askeri dengeleri değiştirmiş; Mayıs-Haziran (2021) aylarında devam eden çatışmaların neticesinde Temmuz (2021) ayı itibarıyla Taliban birliklerinin kontrolü ele aldığı görülmüştür (Anadolu Ajansı 2021, Temmuz 27). 15 Ağustos 2021 tarihinde ise Taliban kuvvetlerinin başkent Kabil’e dayanması, Cumhurbaşkanı Eşref Gani’nin ülkeyi terk etmesi ve Taliban’ın Cumhurbaşkanlığı Sarayı’na girerek Afganistan’da savaşın sona erdiğini ve zaferini ilan etmesi ile Taliban hâkimiyeti ele almış ve Afganistan’da yeni siyasi dönem başlamıştır (Anadolu Ajansı 2021, Ağustos 15).

Taliban’ın Afganistan’da hızla hâkimiyet sağlaması üzerine ABD Başkanı Joe Biden, ABD askerlerinin Afganistan’dan çekilmesinin 31 Ağustos 2021 tarihinde sona ereceğini açıklamıştır (BBC Türkçe 2021, Temmuz 8). Nitekim ülkedeki tüm yabancı kuvvetlerin ülkeyi terk etmesiyle 31 Ağustos 2021 tarihi itibarıyla Afganistan bütünüyle Taliban yönetimine kalmıştır (TRT Haber 2021, Ağustos 31). Ancak Afganistan’da kontrolün tamamen Taliban’a geçmesi, ülkede yaşanan belirsizlikleri azaltmamış, aksine yeni soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. 20 yıl sonra Taliban’ın yeniden iktidara gelmesiyle yeni yönetimin barışı tesis edecek, hoşgörülü, adil, evrensel insan haklarına saygılı, toplumun her kesiminde karşılık bulacak bir siyaset anlayışına sahip olup olmayacağı hususunda bir belirsizlik doğmuştur. Bu nedenle Birleşmiş Milletler (BM), Taliban’a insan haklarına saygılı olması için çağrıda bulunmuştur (Anadolu Ajansı 2021, Ağustos 31).

Taliban'ın nasıl bir hükûmet kuracağı ve kurulacak olan hükûmetin ne kadar kapsayıcı olacağı; kadın ve kız çocuklarının haklarının korunmasına yönelik verilen sözün tutulması; ülkede sosyal ve ekonomik hayatın normale dönmesi gibi beklenti ve belirsizlikler, dünya kamuoyunun dikkatini Afganistan'a ve Taliban'a çekmiştir. Taliban; İslami hükûmetin kurulması, halka iyi muamelede bulunulması, mal ve kurumların korunması gibi önceliklerinin olduğunu açıklasa da arzu edilen güveni geçen süre boyunca inşa edememiştir. Afganistan idaresi bütünüyle el değiştirdikten sonra uluslararası kamuoyu, Afganistan'da yeni hükûmetin ivedi şekilde ilan edileceğine odaklanmışken Taliban'ın geçici hükûmeti ilan etmekte acele etmemesi, Taliban'ın beklentilerin ötesinde bir kabine açıklayacağı algısının oluşmasına neden olmuştur. Nihayet 7 Eylül 2021 tarihinde Taliban Sözcüsü Zabihullah Mücahid tarafından tüm dünyanın beklediği "Geçici Hükûmet" ilan edilmiş; bu hükûmetin geçici olduğu, kısa vadede kabine üzerinde reformlar yapılabileceği vurgulanmıştır (TRT Haber 2021, Eylül 8). Ancak bu "geçici" vurgusuna rağmen ilan edilen kabine uluslararası kamuoyunun beklentilerini karşılamamış, hatta tepkilere neden olmuştur. Zira Molla Muhammed Hasan Akhunt başbakanlığında ilan edilen geçici hükûmetteki 33 "bakan vekili"nden 30'unun Peştun kökenli ve tamamının ise erkek olması tartışmalara neden olmuş; bu durum, Taliban'ın beklentileri karşılayamadığını ve sözlerini yerine getirmediğini göstermiştir (Anadolu Ajansı 2021, Eylül 8).

Gecikmeli de olsa ABD'nin 20 yıllık işgalini sonlandırarak ülkeden çekilmesiyle Afganistan bütünüyle Taliban idaresine kalmıştır. Ancak bu sürecin sonunda Afganistan'da bazı belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Taliban'ın siyasetinin, sosyal yaşantının ve ekonomik durumun ne olacağı ve bunun yanı sıra güvenlik ve adaletin nasıl tesis edileceği hususları merak konusu olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada, Taliban'ın oluşturduğu geçici hükûmetin karşı karşıya kaldığı tanınma belirsizliğinin yanı sıra ekonomi ve terör sorunları ele alınarak Taliban'ın tutumu incelenmiştir. Ayrıca bu belirsizlik ve güçlüklerin Afganistan kaynaklı düzensiz göçe olan etkisi de analize tabi tutulacaktır. Böylece Afganistan kaynaklı düzensiz göçün önlenebilir olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Geçici hükûmetin karşılaştığı güçlükler

Afganistan , bugün bölgesel ve küresel güç dengelerinin merkez noktalarından birisi olmuş; bütün dünyanın dikkatle takip ettiği bir aktör haline gelmiştir. Zira Afganistan'daki savaşın devam etmesi halinde, küreselleşen düzensiz göç sorununun daha da derinleşmesi ve daha büyük maliyetlere sebep olması endişesi ortaya çıkmış; bu endişe de uluslararası kamuoyunu Afganistan'da

ivedi şekilde barış ve istikrarın tesis edilmesini sağlama yolunda çaba sarf etmeye sevk etmiştir. Bunun için pek çok aktör yeni yönetimin tanınması ve tanınabileceği yönünde açıklamaların yanı sıra göçün en önemli sebeplerinden olan ekonomik sorunların çözülmesi için yardım çağrıları da yapmıştır. Ancak çağrılar karşılık bulmadığı görülmektedir. Bu nedenle Afganistan'da siyasi idareyi ele alan geçici hükûmetin en önemli imtihanı, yeni Afganistan yönetiminin uluslararası alanda tanınması, ekonomik güçlüklerle ve terörle mücadele etme hususları olmuştur. Söz konusu güçlükler, aşağıda ayrı ayrı ele alınmıştır.

Tanınma sorunu

Uluslararası hukuk kaynaklarına göre tanıma; bir uluslararası hukuk kişinin kendisi dışında oluşan belli bir olayı, durumu, belgeyi ya da iddiayı kendisi bakımından yasal kabul ettiğini ve hukuksal ilişkilerini bu yolla kabul edilen veriler üzerine kuracağını bildiren bir hukuksal işlemdir. Bu tanıma işlemi, bir anlaşma ile yapılabileceği gibi tek taraflı bir işlemle de yapılabilmektedir (Pazarcı 2019, 129). Uluslararası hukukun kişisi olan devletin, devlet olma şartları; insan topluluğu, ülke ve egemen siyasal yönetimin var olmasıdır (Pazarcı 2019, 145). Dolayısıyla devletlerin tanınması hususunda devletin, devlet vasıflarını taşıyıp taşıyamamasına bakılır. Bununla birlikte tanımın türleri vardır: fiilen yani de facto ve hukuken yani de jure. De jure tanıma, yeni devletin varlığını tamamen kabul ederek uluslararası ilişkiler kurma niyetinin kesin olarak ortaya konulması; de facto tanıma ise yeni devleti fiilen tanıma şeklindedir. De facto tanıma geri alınabilir veya de jure tanımaya dönüştürülebilirken, de jure tanıma geri alınması oldukça zor olan bir işlemdir (Pazarcı 2019, 370).

Devletlerin tanınması ile hükûmetlerin tanınması farklı işlemler olup bir hükûmetin tanınmasının en önemli şartı, söz konusu hükûmetin devletin ya önceden ya da aynı anda tanınmasıdır. Ayrıca bir devletin tanınmış olması, hükûmetinin de tanınması zorunluluğunu beraberinde getirmeyecektir. Uluslararası hukuka göre hükûmetlerin tanınması işlemi, sadece hükûmetlerin olağandışı hallerde değişmesi ile mümkün olabilir. Dolayısıyla devletin anayasasına uygun halde gerçekleşen hükûmet değişikliklerinde hükûmeti tanınması işlemine ihtiyaç yoktur (Pazarcı 2019, 374).

15 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükûmeti düşmüş ve fiili kontrol Taliban'ın eline geçmiştir. Dolayısıyla Taliban'ın, yeni yönetimin tanınması hususu gündeme gelmiş ve bazı kafa karışıklıklarına neden olmuştur. Burada öncelikli olarak anlaşılması gereken nokta, Taliban'ın yönetimi ele almasıyla birlikte Afganistan'ın, devlet olma vasıflarından herhangi birini kaybetmediğidir. Zira hala devlet olma şartları olan insan topluluğu, ülkesi ve

siyasal egemenliği mevcuttur. Bu nedenle Afganistan, hala Birleşmiş Milletler üyeleri arasında görölmektedir. Ancak Afganistan'ın geçici hükûmetinin tanınması sorunu önemli bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmıştır.

Bir devlette rejim, hükûmet sistemi veya yönetim şeklinin değışmesi, yönetimin el değıştirmesi, bir hanedanlığının yerini başka bir hanedanlığa bırakması veya topraklarının genişleyip küçülmesi o devletin uluslararası kişiliğini değıştirmeyecektir (Ekşi 2022, 57). Bu nedenle Afganistan, uluslararası hukuk ve uluslararası politika açısından de jure tanınma geçerliliğini korumaktadır; ancak anayasal yollarla göreve gelmediği için yeni hükûmetin tanınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Taliban'ın geçici hükûmeti, pek çok devlet ile irtibata geçmiş, ancak tanınma konusunda henüz bir ilerleme kaydedilmemiştir. Zira yeni Afganistan yönetimi, uluslararası alanda pek güvenilir görölmemektedir.

Her ne kadar ABD ve müttefikleri, idareyi Taliban'a bırakıp çekilmişlerse de Taliban'ın uluslararası sisteme angajmanının kolay olmayacağı anlaşılmaktadır. Zira geçici hükûmetin Başbakanı Molla Muhammed Hasan Akhund'un BM'nin kara listesinde olması, İçişleri Bakanı Siraceddin Hakkani'nin ise Amerikan Federal Soruşturma Bürosu'nun (FBI) arananlar listesinde bulunması ABD'nin yanı sıra tüm dünyanın endişelerini artırmıştır (BBC Türkçe 2021, Eylül 8). Ayrıca Taliban'ın vaat etmesine rağmen kapsayıcı bir hükûmet kurmaması, kabinede kadınlara yer verilmemesi ve sosyal hayatta kadın ve kız çocuklarının temel haklarının verilmemesi uluslararası kamuoyunun Taliban'a yönelik güvensizliğini artırmıştır. Nitekim BM Genel Sekreteri António Guterres, Taliban'ın bu tutumundan ötürü derin endişe duyduğunu ve uluslararası alanda meşruiyet kazanmak istiyorsa bunu hak etmesi gerektiğini açıklamıştır (Anadolu Ajansı 2021, Ekim 11). Ancak uluslararası kamuoyundaki baskılara rağmen uygulamada Taliban'ın beklentileri karşılayacak ölçüde bir ilerleme sağlayamadığı görölmektedir.

Nihayetinde Afganistan'ın uluslararası kamuoyuna siyasal olarak entegrasyonu, Afganistan'daki egemen devlet organizasyonuna olan bağıllığın güçlendirilmesi açısından elzemdir. Ancak 20 yıl süren askeri müdahale döneminde barış zemini oluşturulmadan devlet inşa edilmeye çalışılıp 20 yılın sonunda başarısız olunarak idarenin yeniden Taliban'a bırakılması dikkatlerden kaçmamalıdır (Akdeniz 2021, 127). Bu açıdan düşünöldüğünde, barış zemini hazırlanmadan tanınma konusunun hallolması yeni problemleri beraberinde getirebilecektir. Bu nedenle uluslararası toplumun bu noktada hassasiyet göstermesi ve Taliban yönetiminin vaatlerini yerine getirmesi ve sözlerini tutması gibi yükümlölüklerini hayata geçirmesine bağılı olarak tanıma konusunda adım atmada ısrarlı olması elzemdir. Dolayısıyla Afgan

kamuoyunun devlete bağlılığının güçlendirilmesi, güvenilir bir hukuk sisteminin inşası ve sosyal devlet yapısının tesisi ile mümkün olacaktır. Bunların yanı sıra kamuoyunun güvenliğinin sağlanması da devletin asli yükümlülükleri arasında olduğu için Taliban idaresindeki yeni Afganistan'ın, ülkedeki güvenlik endişelerini gidermesi de önemli bir adım olacaktır. Kısacası devlet, bu yükümlülüklerini başarıyla yerine getirdiği ölçüde kendi halkının güvenini kazanacak ve ülkeyi terk etmesini önleyebilecektir. Ayrıca Taliban'ın bu konuyu Batılı devletlere karşı bir kaldıraç/koz olarak kullanması da muhtemeldir. Dolayısıyla Taliban'ın, anlamlı çabalarını ortaya koyarak niyetini ve samimiyetini belli etmesi elzemdir.

Yeni Afganistan Hükûmetinin tanınması sorunsalı, yapısal mahiyetinin kesinlik kazanmasıyla yakından ilişkilidir. Bazı çalışmalarda BM, NATO ve AB'nin Taliban'ı bir terör örgütü olarak tanımasa da Türkiye ve Rusya gibi ülkelerin Taliban'ı terör örgütü olarak kategorize ettiği üzerinde durulmuştur (Sönmez et al. 2020, 63). Söz konusu iddiayı doğrulayacak herhangi bir açık veri olmasa da bu durum Taliban'ın tanınması, uluslararası sisteme entegrasyonu ve uluslararası aktörlerle siyasi ilişkilerinin tesisinde bir çelişki yaratmaktadır. Özellikle bu iddianın Türkiye'nin, Afganistan ile ilişkilerinin geleceğine ilişkin bazı sınamalara uygun bir atmosfer oluşturabileceği değerlendirilmektedir. Zira Türkiye'ye göre Türkistan (Orta Asya) ve Güney Asya siyaseti açısından Afganistan'ın yüksek önemi söz konusudur. Bu nedenle Türkiye'nin Afganistan ile ilişkilerinde, yeni hükûmetin tanınması sorunsalını kendi perspektifi ile ele alarak Taliban'ın yapısal mahiyetine ilişkin nihai yaklaşımını belirlemesi elzemdir. Zira uluslararası toplumu güçlü bir şekilde yeni Afganistan hükûmetini tanımaya davet etmesiyle öne çıkan Türkiye, bu çelişkili durumu ortadan kaldırarak dış politika anlayışını yeniden değerlendirmek durumundadır

Ekonomik çöküş

Yaklaşık 150 yıl İngiliz sömürgesinde ekonomik gelişimden uzak halde 20. yüzyıla ulaşan Afganistan, İkinci Dünya Savaşı döneminin küresel ekonomik krizini derinden hissetmiş; ancak Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında, yani 1950'li yıllarda hem ABD'nin hem de Sovyetler Birliği'nin ekonomik yardımları sayesinde uzun zaman sonra ciddi ölçüde bir ekonomik gelişim göstermiştir. Devam eden süreçte 1979'da gerçekleşen Sovyetler Birliği işgali ve sonrasındaki iç savaş ile birlikte Afganistan ekonomisinin geriye düşüşü hızlanmış; özellikle 1990'lı yıllar ve sonrasında dünyanın en kötü durumdaki ekonomileri arasına girmiştir (Majeedi 2021, 42-43).

Afganistan Maliye Bakanlığı verilerine göre Afganistan'ın ekonomik sorunlarının çözümüne ilişkin olarak Bonn (2001), Tokyo (2002), Berlin (2004), Londra (2006), Roma (2007), Paris (2008), Hague, Hollanda (2009), Londra (2010), Kabil (2010), Lizbon (2010), İstanbul (2011), Asya Kalbi Bakanlar Konferansı (2012), Şikago (2012), Tokyo (2012) gibi çeşitli yer ve organizasyonlarda çeşitli konferanslar düzenlenerek Afganistan'ın kalkınması ve yeniden yapılanmasına ilişkin çözüm bulunması hedeflenmiş ve söz konusu konferanslarda toplam 119 milyar dolar yardım verilmesi taahhüt edilmiştir (Majeedi 2021, 44). Ancak zaman içerisinde Kabil yönetimi ile Taliban arasındaki mücadele, yabancı askeri kuvvetlerin faaliyetleri ve ülke genelindeki savaş atmosferinin devam etmesi nedeniyle Afganistan'ın yeniden inşası hedefine ulaşamamıştır. 2021 yılı itibarıyla Afganistan'ın tamamen Taliban hâkimiyetine geçmesiyle birlikte Afganistan'a ilişkin ekonomik reçetelerin güncellenmesi gerektiği yönünde bir inanç ortaya çıkmıştır. Nitekim Afganistan'daki ekonomik çöküşe ilişkin olarak BM'den sıkça yapılan uyarılar, bu noktada dikkat çekici olmuştur.

Bugüne kadar olduğu gibi bugün de Afganistan ekonomisi, dış mali yardımlara ve doğrudan yabancı yatırımlara bağlı ve bağımlıdır. Dış mali yardımlar ve doğrudan yabancı yatırımlar verimli şekilde değerlendirilerek ekonomik büyümenin gerçekleşmesi, özel sektörün büyümesi ve istihdamın yaratılması hedeflenmektedir (Majeedi 2021, 44). Ancak bu husus, dış yardım sunan ülkeler açısından Afganistan kaynaklı uluslararası sorunlara maruz kalan ülkelerin değişkenliği ve zararı ile yakından ilgilidir. Örneğin; Afganistan'da etkin olan bir radikal İslami anlayış ve organizasyonun Çin'i rahatsız etme potansiyeli nedeniyle tamamen ortadan kalkmasını ABD, muhtemeldir ki istemeyecektir. Bu nedenle ABD başta olmak üzere ilgili tüm aktörler, dış yardım yaparken bu gibi ayrıntıları gözetmektedir. Buna mukabil bu durum, Çin'in bölgeye yönelik yatırımlarını artırmasına neden olabilecektir. Zira Çin bu sayede bölgedeki etkinliğini ve nüfuzunu artırma imkânı bulabilecektir. Kaldı ki Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında bölgeye yönelik yatırımları ve takip ettiği altyapı çalışmaları ile bu hedefte yol almaktadır.

Savaş etkisi altındaki Afganistan ekonomisini anlamak için fikir verecek bir başka ekonomik inceleme alanı sektörel gelişimlerdir. Afganistan'ın genel olarak dağlık ve kayalık olması, ikliminin de sert ve kurak olması nedeniyle ülkenin tarıma elverişli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Ancak buna rağmen nehirlerin sunduğu imkân ile ziraat yapılabilen bazı verimli araziler bulunmaktadır. Buralarda tahıl, sebze, meyve ve pamuk yetiştirilmektedir. Ayrıca tarımın yanı sıra hayvancılık da gelişmiş olup özellikle buna bağlı olarak deri sektörünün diğer sektörlerle kıyasla gelişmiş olduğu bilinmektedir (Saray 1988, 401). Tarım ve hayvancılığın ülke ekonomisinin bel kemiği olmasının yanı

sıra sanayi ve hizmet sektörlerinin ülke ekonomisindeki paylarının da oldukça düşük olduğu ve var olan gelişimin de dış yardımlar sayesinde gerçekleştiği bilinmektedir. Özellikle sanayi üretimi genellikle “küçük çapta tekstil, sabun, mobilya, ayakkabı, gübre, çimento, el yapımı halılar, doğal gaz, yağ, kömür, bakır işletmelerine” gibi temel ürünlere dayanmaktadır (Majeedi 2021, 46).

Tablo 1. Afganistan Ekonomisinin Genel Görünümü

Nüfus (milyon)(2021)	40,1
GSYH (milyar) (2021)	14,79
Büyüme Oranı (%) (2021)	-20,7
Enflasyon (%) (2019)	2,3
İşsizlik (%) (2020)	11,7

Kaynak: Dünya Bankası, 2023

Yukarıdaki tabloda da genel hatlarıyla görüldüğü üzere Afganistan ekonomisi, nüfusuna oranla yeterli ölçüde gelişmiş sayılamaz. Zira 40 milyonu aşkın nüfusa sahip olan Afganistan’ın gayri safi yurtiçi hasılası (GSYH) 14 milyar dolar seviyesinde kalarak savaş bölgesi olduğunu hissettirmektedir. Nitekim Dünya Bankası verilerine göre 2020 yılı GSYH’si 20 milyar olan Afganistan’ın 2021 yılında gördüğü bu düşüş, ülke ekonomisinin kötü gidişatını gösteren en önemli gösterge olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan tabloda görüldüğü üzere işsizlik verisinin ve enflasyon oranının beklenenin aksine daha normal görülmesinin sebebi, kayıt dışı ekonominin varlığıdır. Kaldı ki 2020 yılında yüzde -2 olan büyüme oranının 2021 yılında yüzde -20 olması da çarpıcı göstergelerdendir. Uzun yıllardır savaş atmosferinin ve kaosu hâkim olduğu Afganistan’da ciddi ölçüde bir kayıt dışı ekonomi olduğu bilinmektedir. Tüm bunların yanı sıra ülkedeki savaş atmosferinden ötürü yayınlanan/belirlenen verilerin güvenilirliği ve güncelliği de tartışmalıdır.

40 yılı geçen süre zarfında savaş ortamında hayat süren Afganistan’ın, ekonomisi de savaşa uyum sağlamıştır. 31 Ağustos 2021 itibarıyla ülkede hâkimiyetin tamamen Taliban’a geçmesiyle Taliban’ın en büyük imtihanı şüphesiz ekonominin ülkedeki dönüşüme paralel şekilde dönüştürülmesi ve geliştirilmesi olmuştur. Ancak Taliban’ın bu noktada kısa vadede tek başına bir adım atmasının çok zor olduğu açıktır. Dolayısıyla Afganistan ekonomisini yeniden ayağa kaldıracak olan dış yardımlar olarak görülmektedir.

Afganistan’da insani durum kaygı verici derecede kötüleşmiştir. Taliban’ın idareyi ele almasıyla tüm dünyanın dikkatini Afganistan’a vermesi sonucunda Afganistan’daki giderek büyüyen yoksulluk yeniden dikkat çekmiş ve gündeme

gelmiştir. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, yeni bir döneme giren Afganistan'da derinleşen insani ve ekonomik kriz ile temel hizmetlerin tamamen çökme riskinden derin endişe duyduğunu belirterek, insani felaketin kapıda olduğu uyarısında bulunmuş ve "Her üç Afgandan biri, bir sonraki yemeğinin nereden geleceğini bilmiyor." sözleriyle durumun ciddiyetini ve aciliyetini ortaya koymuştur (Anadolu Ajansı 2021, Ağustos 31). Bu nedenle uluslararası camianın buradaki soruna duyarsız kalmaması, BM ve diğer yardım kuruluşlarınca insani yardımların ulaştırılması şarttır.

Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre Afganistan Merkez Bankası'nın Nisan ayı (2021) itibarıyla 9,4 milyar dolarlık rezerve sahip olduğu ve büyük çoğunluğu ABD bankalarında bulunan Afgan hükûmetine ait bu rezervlerin ABD yönetimi tarafından dondurulduğu ilan edilmiştir (Anadolu Ajansı 2021, Ağustos 17). Taliban hükûmetinin Dışişleri Bakan Vekili Emirhan Muttaki, "Asıl soru şu ki; neden bu paralar bloke edildi? Afganistan halkı ne yaptı? Ne kusur işledi de bu para bloke ediliyor ve insanların hakkı verilmiyor? Bir taraftan ABD ve diğer ülkeler 'Afganistan'a insani yardım yapılmalı ve insan haklarına riayet edilmeli' diyorlar. Diğer taraftan da yaklaşık 40 milyon nüfuslu Afgan halkını temel ihtiyaç maddeleri olmaksızın zor durumda bırakıyorlar." sözleriyle tepkisini dile getirmiştir (Hürriyet 2021, Kasım 5). ABD'nin yanı sıra İsviçre'de de bloke edilmiş halde bulunan Afganistan hükûmetine ait olan dövizler üzerindeki blokenin kaldırılması, Afganistan ekonomisinin ayağa kalkması açısından önemli bir adım olacaktır.

Afganistan ekonomisinin çöküşte olması, Afgan halkı için olduğu kadar çevre ülkeler için de büyük bir risk ve tehdit oluşturmaktadır. Zira yokluk, kıtlık ve kış şartları, sağlık sorunlarını ve ölümleri beraberinde getirecektir. Bu da bir salgın hastalığın yayılmasına neden olabilecektir. Ayrıca bu durum siyasi kaosu beraberinde getirecek ve asayiş olaylarının artmasına neden olacaktır.

Yeni terör tehdidi

Afganistan'daki istikrarsızlığın ve düzensiz göç oluşumunun temel sebeplerinden birisi de ülkedeki güvenlik sorunudur. Afganistan, uzun zamandır kriz, kaos, çatışma, savaş ve iç savaş şartlarına maruz kalan bir ülkedir. 1979 yılında Sovyetler Birliği işgali ve sonrasında 1994'te Taliban'ın ülkeyi ele geçirmesiyle birlikte ülkede sürekli bir savaş ortamı hâkim olmuştur. Burada Afganistan kamuoyu açısından düşünüldüğünde herhangi bir güvenlik oluşturma çabasının olmaması, insanların barış ve istikrar arayışıyla ülkelerini terk etme arzusuyla hareket ettiğini göstermektedir.

Ülkede 15 Ağustos 2021 tarihi itibarıyla Taliban'ın yönetime gelmesi, insanların güvenlik endişelerini ortadan kaldırmamıştır. Dolayısıyla bu noktada

Afganistan toplumundaki korkuları gidermeyen ve hatta korkulan Taliban'ın geçmişine ve yapısına bakmakta fayda vardır.

Taliban'ın, Soğuk Savaş sonrası gelişen süreçte radikal İslâmi bir hareket olduğu gerçeğinin ortaya çıkması, El-Kaide ve lideri Usame bin Ladin ile ilişkilerinin açıkça yürütölmesi gibi sebepler, Taliban'ın birinci iktidarında ABD tarafından istenmemesine neden olmuştur. Dolayısıyla Taliban'ın birinci iktidarı döneminde daha acemice oluşturulmuş bir örgüt yapısının olduğu ve yine acemice belirlenen politikalarla yürümeye çalıştığı görölmektedir ki, başarısızlığın esas sebeplerinden birisi de budur. Ancak 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin askeri müdahalesi ile mağlup edilen Taliban'ın üst yöneticileri, çok zaman geçmeden Pakistan'dan Afganistan'ın güney ve doğusuna gelerek yeniden örgütlenmeye başlamışlardır. Afgan hükûmetleri ve Batılı müdahil devletler, Taliban'ın yeniden ortaya çıkışını durduramamıştır. 2002 yılı itibarıyla yer altı faaliyetlerine başlayan Taliban, 2003 yılında merkezi hükûmet ve Batılı ülkelerle yakın ilişki içinde olan din adamlarını hedef almıştır. Tüm bunları yaparken Taliban'ın Pakistan'daki dini okullar, kamplar ve camilerden beslendiği bazı uzmanlarca tahmin edilmektedir. Böylece 2003 yılı içinde Taliban, Pakistan ve Afganistan genelindeki faaliyetlerinin etkisiyle insan kaynağını ve mevcudiyetini artırmıştır. Bu süreçte Taliban, kendisini devlet benzeri bir paradigma temelinde yeni kurum ve politikalarıyla yeniden yapılandırmıştır. 2004'ten sonra çarpıcı şekilde intihar saldırılarının artması sonucunda ciddi kayıplar yaşaması üzerine ABD Ordusu, ülkedeki asker sayısını artırmayı tercih etmiştir. Özellikle Başkan Obama döneminde ülkedeki ABD askeri sayısı 100 bine kadar çıkarılmıştır (Thomas, 2017, 4). Buna mukabil silah altındaki mevcudiyetini 85 bine kadar çıkaran Taliban, Afgan Hükümeti'ndeki yolsuzluk ve beceriksizliklerden şikâyetçi olan ve yabancı askerlerin sebep oldukları sivil kayıplara tepkisini yükselten yerel halkın sempatisini kazanarak yükselmiş; yeniden örgütlenmesini de tamamlayarak devletleşme sürecini başlatmıştır (Temur 2021, 66-70).

Dünden bugüne barış ve istikrardan uzak olan Afganistan'ın, Taliban'ın ikinci defa iktidarı ele aldığı günümüzde, daha güçlü bir merkezi idare sayesinde güvenlik sorunlarının bertaraf edildiği bir döneme geçmeyi arzuladığı bilinmektedir. Ancak radikal ve terörist grupların varlığı, niyetleri ve faaliyetleri bölgede istikrarsızlığı derinleştirebilecektir. Yaşanan terör eylemleri, ülkede yeniden terörün canlanması ve alan kazanması ihtimalini yükseltmektedir. Ancak Ekonomi ve Barış Enstitüsü'nün her yıl yayımladığı Küresel Terörizm İndeksi verilerine göre Afganistan'da terör olaylarının yüzde 75'ten yüzde 58'e gerilemesi ve buna rağmen 2019 yılı itibarıyla terörizmden en çok etkilenen ülkeler arasında başı çekmesi dikkat çekici bir ayrıntıdır (Global Terrorism Index

2023 Measuring The Impact of Terrorism, 2023, 2). Burada ön plana çıkan terör örgütleri El-Kaide ve Irak İslam Şam Devleti (İŞİD)'in etkisi dikkate alınmalıdır.

ABD'nin çekilmesinden bu yana terör sorununun ülke genelinde daha da kötüleşmekte ve El-Kaide militanı sayısının artmakta olduğu ABD'li uzmanların açıklamalarından ve açıklanan istihbarat tahminlerinden anlaşılmaktadır (Burns ve Baldor, 2021). Yine ABD'li yetkililerin açıklamalarına göre El-Kaide ve İŞİD, Afganistan'da yeni eylemler yapma niyetinde ve yeterliliğindedir. Somali ve Yemen gibi ülkelerde zayıflasa da varlığını sürdüren El-Kaide'nin Afganistan'daki varlığı, diğerlerinden farklı olarak ele alınmalıdır. Zira El-Kaide, Taliban ile geçmişten beri iyi ilişkilere sahiptir. Bu durum, El-Kaide'nin yeniden güçlenmesi ihtimalini artırmaktadır (Council on Foreign Relations 2022).

Taliban ve El-Kaide'nin düşmanı konumundaki İŞİD'in yerel kolu İŞİD-Horasan (İŞİD-H) ise El-Kaide ile benzer şekilde bölgede bir İslam Halifeliği kurmayı amaçlayan ve bu uğurda çeşitli terör faaliyetleri yürüten bir örgüttür. Bu örgüt esasen 2015 yılında bölgedeki oluşumunu tamamlamış ve eylemlerine başlamış; ancak 2018 yılında aldığı ağır darbeler neticesinde hayli zayıflamıştır. Örgüt, ABD'nin çekilmesi sırasında Başkent Kabil'deki Hamid Karzai Havalimanı'nda gerçekleştirdiği bombalı saldırı ile 13'ü ABD askeri olmak üzere 170'ten fazla insanın ölmesine neden olmuştur (BBC Türkçe, 2021, Ağustos 26). Devam eden süreçte İŞİD-H, Taliban'a ve Afgan Halkına yönelik art arda saldırılar düzenleyerek Afganistan'da yeniden terörün tırmandırma gayretinde olduğunu göstermiştir (Thomas 2022). Nitekim İŞİD-H'nin ve El-Kaide'nin yeniden güçlendiği bilinmekte ve terör faaliyetlerinin ise devam edeceği tahmin edilmektedir. Zira kendisini dünya Müslümanlarının meşru lideri olarak gören İŞİD-H, Taliban'ı Doha'daki görüşmelerde cihattan vazgeçmekle suçlamaktadır (Anadolu Ajansı 2021, Eylül 14).

Devletleşme sürecinde olan Taliban'ın, El-Kaide ile ilişkilerini sürdürmekte olması ve kendisine düşmanca yaklaşan İŞİD-H'nin varlığı/saldırganlığı ülkedeki istikrarsızlığın seyredeceği ihtimalini artırmaktadır. Dolayısıyla söz konusu terör örgütlerinin önümüzdeki süreçte gücünü ve etkisini daha da artırabileceği ihtimali karşısında önleyici tedbirler alınması gerektiği açıktır. Ayrıca yokluk ve kıtlığa maruz kalan insanların, zamanla radikalleşmesi ve terörize olması söz konusu olabileceği gibi çeşitli radikal terör örgütlerinin ağına düşmesinin kolaylaşacağı da muhtemeldir. Nitekim yukarıda da belirtildiği üzere El-Kaide ve İŞİD-H'nin militan sayısında belirgin bir artış görülmektedir. Bu nedenle terör örgütlerinin bölgedeki bu türlü olumsuzluklardan beslenmesinin önüne geçilmelidir.

Taliban'ın karşılaştığı güçlüklerin faturası: düzensiz göç krizi

Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration - IOM) tarafından hazırlanan Göç Sözlüğü'ne göre düzensiz göç, kişilerin menşe ülkeden hedef ülkeye giderken tüm kanun, yönetmelik ve uluslararası anlaşmalardan muaf şekilde hareket etmesidir (International Organization for Migration 2019). Yine IOM verilerine göre dünya üzerinde 281 milyon düzensiz göçmen olduğu (küresel nüfusun yüzde 3,6'sı), dünya genelinde 164 milyon göçmen işçi bulunduğu ve bunun yanı sıra göçmenler ve diaspora tarafından bankacılık yoluyla transfer edilen 702 milyar dolar paranın olduğu bilinmektedir. IOM'in yayımladığı Dünya Göç Raporu-2022'ye göre son 20 yılda dünya genelindeki düzensiz göçmen sayısının yaklaşık olarak iki katına çıkması ve transfer edilen paranın 6 kat büyümesi uluslararası alanda acil önlem alınması gerektiği yönünde bir inanç doğurmuştur. Bu nedenledir ki dünya genelinde 2020 yılı itibarıyla 160'tan fazla devlet uluslararası ve ulusal seyahat kısıtlaması, okul kapatma, işyeri kapatma ve toplantı kısıtlaması gibi önlemlere başvurmuştur (International Organization for Migration 2021). Bütün bu önlemler, küreselleşen bir soruna karşı neredeyse dünya genelinde girişilen bir mücadele şeklidir. Dünyada bu konuyla ilgili olarak uyanan hassasiyetin sebebi muhtemeldir ki demografik yapının değişmesi ve para trafiğinin yarattığı finansal sorunlardır. Ancak çatışmalar, doğal afetler, kronik yoksulluk, gıda güvensizliği ve konforlu yaşam arayışı gibi gerekçelerle düzensiz göçün oluştuğu dikkate alınırsa ülkelerin ulusal düzeyde aldıkları önlemlerin ötesinde bazı işlemlere ihtiyaç olduğu anlaşılabacaktır.

40 yılı aşkın zamandır çatışma, yoksulluk, kıtlık gibi sorunlarla boğuşan Afganistan'ın dünyadaki en büyük düzensiz göç ve mülteci kaynağı ülkelerden olduğu bilinmektedir. Afganistan kaynaklı düzensiz göç incelendiğinde, esasen ilk kitlesel göç hareketinin Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgali ile gerçekleştiği görülecektir. Yaklaşık 10 yıl süren işgal döneminde 5 milyondan fazla Afgan (dönemin Afganistan nüfusunun en az yüzde 20'si), İran ve Pakistan'a göç etmiştir (Jackson 2019, 8). Sovyetler Birliği işgali sonrası dönemde de devam eden çatışma ve istikrarsızlık nedeniyle ülkeden kaçışların sürdüğü; 11 Eylül sonrası dönemde ABD müdahalesi ile birlikte ise artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Devam eden 20 yıllık süreçte tüm dünyada olduğu gibi Afganistan kaynaklı düzensiz göçün de arttığı bilinmektedir. Afganistan kaynaklı göçlerin İran ve Pakistan'ın yanı sıra pek çok Asya ve Avrupa ülkelerine yönelik gerçekleştiği; bunlardan birisinin de Türkiye olduğu bilinmektedir (Boran 2021, 241).

Afganistan kaynaklı kitlesel göç hareketlerinin temel sebepleri arasında güvenlik sorunu ve ekonomik çöküş şüphesiz önde gelmektedir. Bunların yanı

sıra ülkedeki yeni yönetimin siyasi olarak tanınmaması da sorunları derinleştirecektir. Böylece düzensiz göç krizi de derinleşecektir. Nitekim düzensiz göçün sebeplerinden başlıcaları da güvenlik kaygısı ve yoksulluktur. Dolayısıyla düzensiz göç krizinin aşılması için öncelikli eşikler güvenlik ve ekonomidir.

Uluslararası toplumun, Afganistan'daki durumun ciddiyetini anlaması ve ivedi şekilde düzensiz göçü kaynağında engelleyici politikaları işleme koyması küresel istikrarın kalıcılığı bakımından son derecede önemli olacaktır. Bu açıdan Afganistan'ın barış, istikrar, güvenlik ve kalkınması; sadece Taliban'ın değil, tüm dünyanın ortak sorunu olarak görülmelidir. Bu kapsamda Afganistan'ın yeni bir kaos merkezi olması önlenmeli, yeni yönetim hesapsızca sistem dışına itilmemeli ve gerektiğinde yeterli ölçüde desteklenmelidir. Özellikle komşu ülkeler, göç yolunda bulunan ülkeler ve hedef kıta Avrupa'nın gerekli tedbirleri alması ve Taliban ile irtibatla olması bir gerekliliktir.

Tüm dünyayı ilgilendiren düzensiz göç ve insanî dramları öncelikli gündemine alması gereken ülkeler vardır. Bunların başında da Türkiye gelmektedir. Türkiye, her uluslararası kriz ve insanlık dramında olduğu gibi Afganistan'daki krizde de mazlum insanlara el uzatmaya devam etmektedir. Türkiye, Afganistan'da kaosu besleyecek ekonomik kriz, kuraklık, salgın, kıtlık ihtimali ve yönetim boşluğu gibi her türlü belirsizliğin ve sorunun giderilmesi için yapılan çalışmaların destekleyicisi olacağına dikkat çekmiş; Afganistan'ın ve Afgan halkının huzur, güven ve refahı için uluslararası aktörlerle yoğun bir diplomasi trafiği yürütmüştür. Ancak yaklaşık on yıldır devam eden Suriye mülteci krizinden dünyada en fazla etkilenen ülke olan Türkiye'nin Afganistan'daki gelişmelere bu çerçevede yaklaşması ve uluslararası toplumun dikkatini Afganistan kaynaklı muhtemel kitle hareketlerine dikkat çekmesi gerekmektedir. Nitekim Türkiye, "Türkiye'nin bir tane daha mülteci alacak kapasitesi yoktur. Türkiye yol geçen hanı değildir" anlayışına sahip olduğunu ilan etmiştir (TRT Haber 2021, Ağustos 23). Ayrıca Türkiye, tüm endişelerini saklı tutarak Taliban yönetimiyle irtibat ve ilişki tesis edebileceğini ilan etmiş ve nitekim Taliban'ın geçici hükûmetinin Dışişleri Bakanı Emirhan Muttaki ve heyeti, ilk yurtdışı ziyareti kapsamında 14 Ekim 2021 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir (BBC Türkçe 2021, Ekim 15)..

Sonuç

Gelinen noktada, uluslararası girişimlerle çözülmeyen/çözülemeyen sorunların sonucunda Taliban'ın Afganistan'ın kontrolünü yeniden ele aldığı, ABD ve müttefikleri başta olmak üzere dünya kamuoyunun da bunu kabul etmek

zorunda kaldığı; ancak aşılması ve çözülmesi gereken çok fazla problemin olduğu görülmektedir.

Ülkedeki durumun bir iç krize dönüşerek bölgeye ve dünyaya istikrarsızlık ihraç eden bir hal alabileceğinden endişelenmek mümkündür. Afganistan'da Taliban hâkimiyetinden sonra da birçok bakımdan belirsizliğin devam ettiği görülmektedir. Gelişmeler ve Taliban'ın uygulamaları ülkedeki istikrar beklentilerini karşılamaktan henüz uzaktır.

Afganistan'daki gelişmeler Türkiye ve Katar başta olmak üzere ABD, AB, Çin, Rusya, Hindistan, Pakistan, İran ve Türk Cumhuriyetleri tarafından yakından takip edilmektedir. Birçok ülke Taliban ile ilişki kurmaya başlamış, bazı ülke ve uluslararası aktörler ise güven duymadıklarını belirterek ilişki kurmayı reddetmişlerdir. Zira NATO'nun çekilmesiyle ülkede ortaya çıkan güç boşluğu birçok bölgesel aktörün güvenlik endişelerini artırmaktadır. Bu nedenle uluslararası aktörler Taliban'ın geçici hükûmetine mesafeli yaklaşmaktadır. Ancak yukarıda ele alındığı üzere geçici hükûmetin karşılaştığı çıkmazların aşılması sadece Afganistan barışı ve istikrarı için değil, küresel barış için de elzemdir. Zira yeni yönetimin uluslararası sisteme angaje olamaması, ekonomik çöküşün durdurulamaması ve yeniden yükselen terörün önlenememesi durumunda bütün dünyayı etkileyen düzensiz göç krizinin derinleşmesi kaçınılmaz olacaktır. Özellikle Afganistan ekonomisinin tamamen çökmesi ve terörün yükselmesiyle birlikte yaşanacak olan insani kriz ve bunun neden olacağı asayiş sorunları, açlık, salgın hastalık ve düzensiz göç gibi sorunların bölgenin siyasi, ekonomik ve sosyal durumunu etkileyeceği gibi küresel barış ve istikrarı da dinamitleyebilecektir.

Gelişmelerin nereye evrileceği henüz netleşmemiş olsa da Taliban'ın uluslararası sisteme dâhili mümkün görülmektedir. Ancak bunun için Taliban'ın yapması gereken ödevler vardır. Taliban'ın geçmişte yaşananlardan dersler çıkararak ülkeyi kucaklayıcı bir yaklaşımla yönetmesi hem Afganistan'ın istikrarı için hem bölgesel barış için oldukça önemlidir. Hükûmetin Afganistan halkının çeşitliliğini yansıtacak şekilde kapsayıcı olması ve gerçek bir ortaklığa dayanması önem taşımaktadır. Taliban'ın yönetimde kapsayıcı olması; erkekler kadar kadınlara, Peştunlar kadar Özbek, Hazara, Türkmen ve Taciklere de yönetimde yer verilmesi; kadın ve kız çocuklarının temel haklarına saygı gösterilmesi ülkenin huzuru, refahı ve istikrarını destekleyeceği gibi uluslararası kamuoyunda oluşan Taliban algısını da olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca çağ dışı ceza infaz uygulamalarından vazgeçilerek yargılamalarda çağdaş ve insani olunması da elzemdir. Tüm bunların yanı sıra Taliban'ın, radikal islâmi anlayış, uygulama ve yapılar ile arasına mesafe koyması da onun uluslararası alanda kabul görmesini kolaylaştıracaktır. Özellikle El-Kaide ile arasına mesafe koyması

ve ülkedeki terörize gruplara yönelik siyasi ve askeri mücadele adımları atması Taliban için olumlu algı oluşmasını saplayacaktır. Zira uluslararası kamuoyunda, Taliban'ın makul bir çizgiye gelmesi halinde kabul göreceği yönünde pek çok ima ve ifade görülmüştür.

Taliban'ın ödevlerini yerine getirmesini takiben uluslararası toplumun da Taliban'a yönelik tek sesli olarak samimiyet göstermesi elzemdir. Zira öncelikli hedef, 40 yılı aşkın zamandır devam eden istikrarsızlığı sonlandırmak, dünyadaki en önemli bölgesel sorunlardan birisini ortadan kaldırmak ve küreselleşen düzensiz göç sorununun kaynaklarından birisini kaynağında çözmek ise siyasi ve ekonomik çerçevede uluslararası camianın da üzerine düşeni yapması beklenmektedir. Nitekim Taliban'ın fırsatları değerlendirmesi halinde uluslararası camianın Afganistan'ın ekonomik kalkınması konusunda daha fazla yardımcı olması muhtemeldir. Bunun yanı sıra Taliban'ın radikal köktenci terörizm ile mücadelesi de uluslararası toplumu Taliban'a yaklaştıracığı için askeri alanda da dış yardımların olması muhtemeldir.

Taliban'ın uluslararası alanda meşruiyet kazanması için uluslararası kamuoyunun belirlediği ve çağdaş dünyanın gereği olan bu eşiklerin aşılması gerekmektedir. Uluslararası alanda, yeni Afganistan ile siyasi ilişkilerin gelişmesi için uygun zemin yaratılmalı, diplomatik kanallar açık olmalı ve nihayetinde siyasi tanıma sorunu çözümlenerek Taliban hükûmetinin sisteme entegrasyonunun yolu açılmalıdır. Ayrıca Afganistan ekonomisinin çöküşü engellenmeli, ülkeye yapılacak dış yatırım ve yardımlar ile üretim artırılmalı, yeni istihdam alanları yaratılmalı, sektörel gelişimler sağlanmalı, ekonomik büyüme için uygun zemin oluşturulmalı, kişi başına düşen GSYH'yi artırmak hedeflenmeli ve nihayetinde ülkenin kalkınması için gerekli samimi girişimler yapılmalıdır.

Terörle mücadele için yeni Afganistan'ın terör örgütleriyle olan ilişkilerini sonlandırması ve terörist grupları imha veya ıslah çalışmalarını başlatması, uluslararası kamuoyunun beklentilerindendir. Taliban'ın terörist grupları ülkesinden çıkarması için gerekli çalışmaları yürütmesi kadar uluslararası aktörlerin de Taliban'a bunun için destek sunması yerinde olacaktır. Bunun için Afganistan'ın silahlı kuvvetlerinin güçlendirilmesi ve bu bağlamda bölge devletleri ile işbirliği etkili olacaktır.

Tüm bunların yapılması halinde ülkede sağlanacak olan barış ve istikrar ortamında ve insanların refah seviyesinin yükselmesi durumunda, insanların ülkesini terk etmelerinin önüne geçilebilecek veya kitlesel göç hareketleri yavaşlatılabilecektir. Sonuç olarak düzensiz göç krizinden etkilenen bölge devletleri de alınması gereken önlemlerin takipçisi ve teşvik edicisi olmalıdır. Özellikle düzensiz göçün nihai hedefinin Avrupa olması nedeniyle Avrupa

Birliği'nin de alınacak önlemlerin ve belirlenecek uygulama planının merkezinde olması önemlidir.

References

- “ABD ile Taliban tarihi barış anlaşmasını imzaladı, Amerikan askerleri 14 ay içinde çekilecek”, *Euronews*, Şubat 29, 2020. 29.04.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://tr.euronews.com/2020/02/29/taliban-bar-s-anlasm-as-abd-14-ay-icinde-afganistan-daki-askerlerini-tamamen-cekecek>.
- “ABD yönetimi, Afgan hükûmetinin ABD bankalarındaki rezervlerini dondurdu” *Anadolu Ajansı*, Ağustos 17, 2021. 07.04.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-yonetimi-afgan-hukumetinin-abd-bankalarindaki-rezervlerini-dondurdu/2338401>.
- “ABD'nin Afganistan'dan çekilme takvimi değişiyor: 1 Mayıs yerine 11 Eylül olacak”, *Euronews*, Nisan 13, 2021. 29.04.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://tr.euronews.com/2021/04/13/abd-nin-afganistan-dan-cekilme-takvimi-degisiyor-1-may-s-yerine-11-eylul-olacak>.
- “Afganistan'da Taliban'ın yayılması hız kazandı”, *Anadolu Ajansı*, Temmuz 27, 2021. 04.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afganistanda-talibanin-yayilmasi-hiz-kazandi/2315289>.
- “Afganistan'da yeni kabine açıklandı: Kim kimdir?”, *TRT Haber*, Eylül 8, 2021. 10.05.2023 tarihinde şuradan erişilmiştir, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/afganistanda-yeni-kabine-aciklandi-kim-kimdir-607450.html>.
- “Biden: ABD'nin Afganistan'daki askeri misyonu 31 Ağustos'ta sona erecek”, *BBC Türkçe*, Temmuz 08, 2021. 07.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57768853>.
- “BM Genel Sekreteri Guterres: Taliban kadınlara verdiği sözleri tutmuyor”, *Anadolu Ajansı*, Ekim 11, 2021. 15.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-genel-sekreteri-guterres-taliban-kadinlara-verdigi-sozleri-tutmuyor/2389190>.
- “BM Genel Sekreteri Guterres'ten ‘yeni bir döneme giren Afganistan'da insani felaket kapıda’ uyarısı”, *Anadolu Ajansı*, Ağustos 31, 2021. 15.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-genel-sekreteri-guterresten-yeni-bir-doneme-giren-afganistanda-insani-felaket-kapida-uyarisi-/2351879>.
- “BM'den Taliban'a kapsayıcı hükûmet kurma ve insan haklarına saygı çağrısı”, *Anadolu Ajansı*, Ağustos 31, 2021. 10.04.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmden-talibana-kapsayici-hukumet-kurma-ve-insan-haklarina-saygi-cagrisi-/2351843>.
- “CIA: El-Kaide Afganistan'da güçlenerek 1-2 yıl içinde ABD'yi tehdit eder hale gelebilir”, *Anadolu Ajansı*, Eylül 14, 2021. 10.05.2023 tarihinde şuradan erişildi,

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cia-el-kaide-afganistanda-guclenerek-1-2-yil-icinde-abdyi-tehdit-eder-hale-gelebilir/2364658>.

“Ömer Çelik: Türkiye’nin bir tane daha mülteci alacak kapasitesi yoktur”, *TRT Haber*, Ağustos 23, 2021. 10.05.2023 tarihinde şuradan erişilmiştir, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/omer-celik-turkiyenin-bir-tane-daha-multeci-alacak-kapasitesi-yoktur-603718.html>.

“Pentagon: Afganistan’da başka saldırılar da bekliyoruz”, *BBC Türkçe*, Ağustos 26, 2021. 10.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.bbc.com/turkce/58338890>.

“Son ABD askeri de Afganistan’dan çekildi”, *TRT Haber*, Ağustos 31, 2021. 10.05.2023 tarihinde şuradan erişilmiştir, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/son-abd-askeri-de-afganistandan-cekildi-605175.html>.

“Taliban heyetinin Türkiye ziyareti ne anlama geliyor?”, *BBC Türkçe*, Ekim 15, 2021. 11.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58913937>.

“Taliban Kabil’de Cumhurbaşkanlığı Sarayı’na girdi”, *Anadolu Ajansı*, Ağustos 15, 2021. 05.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/taliban-kabilde-cumhurbaskanligi-sarayina-girdi/2335308>.

“Taliban’ın Afganistan’da kurduğu geçici hükümet ABD’yi kaygılandırdı”, *BBC Türkçe*, Eylül 08, 2021. 11.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58487763>.

“Taliban’ın geçici hükümet yapısı tartışılıyor” *Anadolu Ajansı*, Eylül 08, 2021. 10.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/talibanin-gecici-hukumet-yapisi-tartisiliyor/2359375>.

“Türkiye’nin Afganistan’ın yenilenme çalışmalarındaki rolü önemli”, *Hürriyet*, Kasım 5, 2021. 29.04.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiyenin-afganistanin-yenilenme-calismalarindaki-rolu-onemli-41918458>.

Akdeniz, Ozan. 2021. *Post-Conflict Challenges and State Building In Afghanistan*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül University Graduate School of Social Sciences Department of International Relations International Relations Program, İzmir.

Boran, Saadet. 2021. “Türkiye’nin Düzensiz Göçle Mücadelesinde Geri Kabul Gerekliliği: Afganlar Üzerinden İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2, ss. 238-260.

Burns, Robert; Baldor, Lolita C. 2021. “US commander: Al-Qaida numbers in Afghanistan up ‘slightly’” *The Associated Press*. 10.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://apnews.com/article/afghanistan-middle-east-united-states-taliban-islamic-state-group-bec82acfe6dbd19bed4c11db21d7a78e>.

Clayton, Thomas. 2021. “U.S. Military Withdrawal and Taliban Takeover in Afghanistan: Frequently Asked Questions”, *Congressional Research Service*, R46879.

Clayton, Thomas. 2022. “Terrorist Groups in Afghanistan”, *Congressional Research Service*, IF10604, Version 15.

- Council on Foreign Relations. 2022. "Countering a Resurgent Terrorist Threat in Afghanistan", 09.05.2023 tarihinde şuradan erişildi, <https://www.cfr.org/report/countering-resurgent-terrorist-threat-afghanistan#chapter-title-0-4>.
- Dünya Bankası, *Afganistan*, <https://data.worldbank.org/country/afghanistan> (erişildi, 08.05.2023).
- Ekşi, Nuray. 2022. *Milletlerarası Hukuk Açısından Dünden Bugüne Taliban ve Taliban'ın Hükûmet Olarak Tanınıp Tanınmayacağı Meselesi*, Public and Private International Law Bulletin.
- International Organization for Migration. 2019. *Glossary on Migration*, Geneva, No: 34.
- International Organization for Migration. 2021. *World Migration Report 2022*, Geneva.
- Jackson, Ashley. 2009. *The Cost of War Afghan Experiences of Conflict 1978- 2009*, Oxfam International, Kabul.
- Majeedi, Ezatullah. 2021. *Afganistan Ekonomisinin Genel Görünümü ve Afganistan-Türkiye Ekonomik İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Pazarcı, Hüseyin. 2019. *Uluslararası Hukuk*, (Gözden Geçirilmiş 18. Bası), Turhan Kitabevi.
- Saray, Mehmet. 1988. *Afganistan*, İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sönmez, G, Bozbaş G., ve Konuşul S. 2020. "Afgan Talibanı: Dünyü, Bugünü ve Yarını", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 2, 59 – 77.
- Temur, Ahmadullah. 2021. *Rebuilding Afghanistan After 2001: State, Peace Deal And National (In)Security*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 29 Mayıs University Enstitute of Social Sciences, İstanbul.

© 2023. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).